

6. Зак Л. А. Монархи против народов (дипломатическая борьба на развалинах наполеоновской империи) / Л. А. Зак. – М. : Международные отношения, 1966. – 376 с.
7. Коптев А. В. Античная форма собственности и государство в Древнем Риме / А. В. Коптев // Вестник древней истории. – 1992. – № 3. – С. 3–28. – Библиогр.: с. 28.
8. Макиавелли Н. История Флоренции / Николо Макиавелли ; [пер. Н. Я. Рыковой]. – М., 1987. – 447 с.
9. Фісун О. Типології політичних систем. Основні підходи / О. Фісун // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39–55.
10. Шоню П. Цивилизация классической Европы / Пьер Шоню ; [пер. с фр. В. Бабинцева]. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 608 с.
11. Яйленко В. П. Архаическая Греция и Ближний Восток / В. П. Яйленко. – М. : Наука, 1990. – 271 с. – ISBN 5-02-01-6456-9.
12. Яковец Ю. В. История цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М. : Владос, 1997. – 352 с.
13. A better concept of freedom [Електронний ресурс] / George Weiger . – Режим доступу : <http://www.catholiceducation.org/articles/religion/re0678html>.
14. Fundamental moral theology – Table of contents [Електронний ресурс]. – Режим доступу : / <http://www.cfpeople.org/Books/moralcftoc.htm>.
15. Pre-industrial society [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://yandex.ua/yandsearch?rand=893977&text=Agrarian%20society&lr=10345>.

В статье показаны особенности кризисных процессов на аграрном этапе развития человеческой цивилизации. Анализируются недостатки и сильные стороны политической системы рабовладельческих и феодальных социально-экономических формаций и их структур. Также значительное внимание уделяется классификации современных политических кризисов.

Ключевые слова: политический кризис, политический конфликт, аграрное общество, авторитарный политический режим.

The article deals with the clarification of special characteristics of the political crises in the agrarian society. Also there are analyzed imperfect elements of the political system elements of the slave-owners and feudal social and economical formations. Moreover, much attention is paid to classification crisis phenomena in agrarian society politicks.

Key words: Political crisis, political conflict, pre-industrial society, autocratic political regime.

УДК 329.055.2

ББК 66.1

Богдан Максимець

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Розглядається проблема сутності української національної демократії. Подається її визначення, з'ясовуються ідейні витоки, висвітлюється питання наукового обґрунтування.

Ключові слова: українська національна демократія, націонал-державництво, національно-демократичні партії України, праві, правоцентристи, крайні праві.

Українська національна демократія – це самобутнє та контрверсійне явище в нашій державі. Нині вона переживає чи не найгірші часи свого існування із часу проголошення незалежності України. Як уважає український філософ, академік НАНУ Мирослав Попович, “ми переживаємо період занепаду української націонал-демократії... Падає престиж таких національно-демократичних угруповань, як Рух, «Наша Україна» і зростає престиж агресивних націоналістичних течій, таких як «Свобода»” [8]. “Націонал-демократія вмерла!” – стверджує політолог Юрій Шведа [28]. Подібне майбутнє для української національної демократії спрогнозував також Петро Марич: “Президентські вибори 2010 р. стануть першими, коли українська націонал-демократія не відіграватиме вагомую роль. Якщо раніше владі, щоб скерувати у потрібне русло поміркованих націоналістів, потрібно було вбити їхнього лідера В’ячеслава Чорновола, то сього-

дні націонал-демократія нікому не потрібна і помирає своєю природною політичною смертю” [14].

Незважаючи на такі сумні висновки, все-таки українська національна демократія продовжує існувати. Її репрезентують старі партії національно-демократичного спрямування, такі як НРУ, УНП, ПРП, УРП “Собор”, “Наша Україна”, КУН, а також і нові політичні партії: Українська партія, “Українська платформа”, “За Україну”. Останню навіть розглядають потенційним форпостом сучасного українського національно-демократичного руху, яка веде пропаганду у формуванні в Україні політичної нації [23].

У даній статті ми ставимо собі за мету з’ясувати сутність національної демократії як ідеології, суспільно-політичного руху, партійно-політичного напрямку.

Вирішення проблеми сутності української національної демократії започатковано в останніх публікаціях таких авторів, як Д.Дуцик [7], П.Марич [14], Ю.Сидоренко [23], П.Стецюк [24], Ю.Шведа [28].

Під час написання статті автор спирався передусім на дослідження І.Андрусяка та Є.Петренка [1], де висвітлено, зокрема, ідейні витоки української національної демократії, С.Грабовського [4], Я.Дашкевича [6], у яких розглядається проблема сутності української націонал-демократії. При висвітленні питання про наукове обґрунтування національно-демократичних ідей були використані праці Б.Кухти [12], В.Потульницького [19; 20], С.Рудницького [22] та інші. Розглядаючи проблему співвідношення “національні демократи – праві”, автор керувався підходами, викладеними в працях Н.Боббіо [2], М.Обушного [16], Б.Кухти [13].

У політичній науці окреслилися такі підходи щодо визначення поняття “українська національна демократія”. Так, Ярослав Дашкевич зазначає, що термін “національна демократія” виник наприкінці XIX ст. і позначав політичну течію, що добивалася здійснення демократичного державного ладу в межах власної нації [6, с.6]. При цьому поняття нації часто ототожнювалося з національною державою, що вже існувала, або з такою, яка мала бути утворена (це в разі української націонал-демократії, що виникла за відсутності української держави). Окрім того, він зауважує, що термін “національна демократія” слід відрізняти від поняття “демократичний націоналізм”.

Діана Дуцик стверджує, що “націонал-демократія швидше якесь віртуальне дітище української політики, народжене вимогами часу на зорі незалежності” [7, с.4].

Сергій Грабовський розглядає поняття національної демократії як суспільно-політичний рух, до якого належать праві політичні сили [4]. Він виокремлює три хвилі українського національно-демократичного руху. “Перші” націонал-демократи в Україні з’являються наприкінці XIX – на початку XX ст., ідеологами яких були Іван Франко та Михайло Грушевський. “Другі” – це революційна ОУН після 1943 р., коли була ухвалена завдяки Романові Шухевичу нова партійна програма. Третя хвиля – це новітні націонал-демократи, які стали рушієм відновлення незалежності української держави наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. та головною запорукою збереження цієї незалежності в першій половині 1990-х рр. [4].

Іван Андрусяк, Євген Петренко розуміють під українською націонал-демократією ті політичні сили, які декларують своє бачення України державою національною й державою демократичною, які декларують свої наміри будувати національну українську державу демократичним шляхом [1, с.5].

Микола Кугутяк зазначає, що політична концепція національних демократів ґрунтується на визнанні вирішальної ролі національного фактора в суспільному процесі. Нація визнається джерелом політичного суверенітету, найбільш природним середовищем для розвитку людської особистості. У зв’язку із цим боротьба проти ущемлення прав нації є важливою складовою розвитку демократії з її правами на політичну свободу, незалежність, приватну власність, економічну ініціативу, розповсюдження інформації тощо [11, с.5].

У дослідженні Центру Разумкова національна демократія розглядається як ідейно-політичний напрям, головними пріоритетами розвитку України для якого є підтримка розвитку української культури, першочерговість урахування національних інтересів при формуванні стратегії розвитку держави [3, с.21].

Націонал-демократія характеризується також як політична ідеологія, синтез помірнього етнічного націоналізму й демократії, споріднена націонал-лібералізму. Окрім того, зазначається, що в сучасному розумінні націонал-демократія – це національно-визвольний рух, пов'язаний із правом народів на самовизначення. Залежно від ситуації в конкретній країні завдання в націонал-демократів є різними. Націонал-демократія займає жорстку антиімперіалістичну позицію. Вона може бути антиінтернаціональною та антикомуністичною ідеологією. Однією з основних тез ідеології є твердження, що націоналізм був історично необхідною умовою для десакаралізації влади та початком шляху для встановлення народного (демократичного) суверенітету. З погляду націонал-демократії цей зв'язок існує й у сучасності, оскільки створення демократичного режиму неможливе без національної єдності [15].

Чітку дефініцію національної демократії ми знаходимо в програмі Народного руху України, де вона визначається як синтезуюча ідеологія, яка поєднує засади консерватизму, лібералізму, соціальної демократії й ставить собі за мету їх реалізацію в національній демократичній державі європейського типу [21].

Отже, українська національна демократія – це ідеологія, в основі якої лежить ідея розбудови України як національної держави з українськими історико-культурними ознаками та демократичною політичною системою. Недарма в політичній науці націонал-демократію називають ще націонал-державництвом [30, с.50]. Цю ідеологію сповідують передусім відповідні політичні партії, які захищають українську національну ідею, українську державність, демократичний державний лад.

Український національний рух, наголошує М.Кугутяк, має давню історичну традицію, що впливає з індивідуалізму української вдачі, багатовікової тенденції до стирання меж усередині спільноти, культивованої ідеї свободи [11, с.5]. Ідейні витоки української національної демократії слід шукати ще в період Київської Русі. Саме тоді зародилася на українських землях демократична ідея, яка існувала в такій формі прото-парламентаризму, як віче мешканців міста, що розглядали справи й виносили ухвали стосовно суспільного життя [1, с.10]. Як стверджує В.Павлов, ознаки демократичних принципів були зафіксовані кодексом Ярослава Мудрого “Руська правда” [18, с.85]. Подальший розвиток ідея демократії отримала в литовсько-польський період у поширенні магдебурзького права в українських містах, а також через українське козацтво. Важливі демократичні принципи були закріплені в Конституції Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 р., зокрема принципи вільних виборів гетьмана й розподілу влади, де судова влада повинна розглядати всі судові справи, а гетьман, відповідно, не мав права карати без суду. Окрім того, гетьман повинен був свої рішення узгоджувати з Генеральною радою та Старшинською радою.

Національно-демократична ідея в Україні отримала подальший розвиток наприкінці XVIII – на початку XX ст. в умовах українського національного відродження. Особливий внесок в її розвиток зробили Кирило-Мефодіївське братство, Головна руська рада, громади, товариства “Братство тарасівців”, “Молода Україна”, “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, українські політичні партії, такі як Русько-українська радикальна партія, Українська національно-демократична партія, Революційна українська партія, Українська народна партія. Саме наприкінці XIX ст. починає закладатись науковий фундамент під національно-демократичну ідею та формується окремий напрям української політичної думки – національно-демократичний або національно-державницький. Започаткували його Юліан Бачинський (“Україна irredenta” (1895)), Іван Франко (“Поза межами можливого” (1900)), Микола Міхновський (“Самостійна Україна” (1900)), Лонгин

Цегельський (“Русь-Україна і Московщина-Росія” (1901)), Дмитро Донцов (“Сучасне положення нації і наші завдання” (1913)), які у своїх працях уперше науково обґрунтували ідею української самостійної соборної держави.

Справжнє наукове обґрунтування національно-демократичні ідеї в Україні знайшли в працях Станіслава Дністрянського (1877–1937), Степана Рудницького (1877–1937), Володимира Старосольського (1878–1942), Ольгерда Бочковського (1885–1939), Отто Ейхельмана (1854–1943). Завдяки цим мислителям базовими національно-демократичними ідеями стали: розгляд українського народу як окремої культурно-етнічної одиниці; ставлення нації в ієрархії цінностей на найвищий щабель; обґрунтування права кожного народу на національне самовизначення в межах власної етнічної території; погляд на національну ідею як на основний критерій для розмежування етносу й нації; висунення концепції національної держави; ідеї демократичного політичного режиму й республіканської форми правління як основи політичного ладу української нації [30, с.52].

Основоположником націонал-демократичного напрямку української політичної думки вважається Станіслав Дністрянський. Провідною ідеєю його концепції є право кожної нації на автономію та державну незалежність. Він доводив, що кожна нація має право на самовизначення на її етнічній території та створення власної держави, у тому числі й українська. Майбутня українська держава має бути національною державою у формі внутрішньої сполуки народів [19, с.78]. Він висунув ідею надання анклавам національних меншин в Україні певних автономних прав “в згоді з територіальними національними правами українського народу” [12, с.275]. Окрім того, С.Дністрянський уявляв українську державу як народну республіку, влада в якій належатиме народові й обраним органам та здійснюватиметься на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову [29, с.142].

Степан Рудницький твердив, що для всіх українців державна самостійність України повинна бути єдиною кінцевою метою [22, с.90]. Націю він розглядав як природне, біологічне утворення. С.Рудницький обґрунтовує етнічні межі української національної держави, у яких вона, на думку вченого, повинна відродитися. Усі українські землі С.Рудницький розділяє на: а) так звані “черенні” (центральної), до яких належать Волинь, Поділля, Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія; б) “граничні” (приграничні, окраїнні) – Галичина, Буковина, Закарпаття, Холмщина, Полісся, Бессарабія, Слобожанщина, Донщина, Підкавказзя, Прикаспій; в) українські колонії в Азії, тобто місця української діаспори в Саратовщині, Самарщині, Астраханщині, Оренбуржчині, Центральній Азії, Сибірі, Далекому Сході. Форма української держави “повинна бути республікансько-демократична й опиратись на тісній федерації по суті поодиноких українських земель” [22, с.32].

Володимир Старосольський у своїх працях також обґрунтував концепцію національної держави в її етнічних межах (на всій території, заселеній українським народом), доповнюючи її детальним аналізом соціально-національної інфраструктури українського народу. Причому головну увагу він приділяє саме тим класам, які зберегли елементи українства (селянство, інтелігенція, духовенство, нащадки аристократичних родів за умови їх повернення до державності України), українську національну свідомість і зможуть відіграти вирішальну роль у відбудові української держави [20, с.247–248]. В.Старосольський виокремлював три шляхи побудови держави: економічних інтересів, політичних інтересів та національної єдності. У першому випадку утворення держави відбувається шляхом економічного відокремлення її від метрополії (США). Утворення держави на основі політичних інтересів передбачає захоплення політичної влади партією, яка виступає від імені одного суспільного класу (СРСР). Найкращим і єдиною прийнятним для України шляхом утвердження державності є утворення її на основі національної єдності. В.Старосольський висунув ідею про необхідність урахувувати в розбудові держави соціально-класовий чинник, інтереси всіх суспільних класів і верств.

Як вважає П.Шляхтун, ця ідея є особливо актуальною для сучасної України, оскільки ігнорування цього чинника є однією з основних причин незначного впливу в Україні політичних організацій національно-демократичного спрямування [29, с.143].

Ольгерд Бочковський услід за В.Старосольським розуміє націю як духовну спільність, яка ґрунтується на національній свідомості та прагненні до волі. Нація – це продукт природного розвитку суспільства. У процесах утворення націй він розрізняє пробудження, відродження й самовизначення народів. Сучасна нація, за Бочковським, не може існувати без політичної самостійності у формі власної держави, яка є запорукою повного й усебічного розвитку нації [20, с.252]. Учений уважав, що метою українського народу має бути здобуття націократії, тобто політичного самовизначення в окремій державі. Націократію він розуміє як витвір окремого нового типу української держави, здатної задовольнити самостійні прагнення кожного культурного народу, який проживає в Україні [20, с.255].

Видатний правознавець Отто Ейхельман, порівнюючи норми міжнародного права й права народів на самовизначення, наголошує, що метою національної ідеї є утворення певного типу політичного порядку у світі, за якого всі нації, у тому числі й українська, могли утворити власні держави [25]. 1921 р. О.Ейхельман опублікував свій “Проект Конституції основ державних законів УНР”, де обстоював федеративну форму державного устрою з наданням значних повноважень федеральним землям і самоврядним одиницям та “республікансько-демократичну” форму правління [24, с.143].

Спадкоємцями національно-державницьких ідей виступають у наш час політичні партії України національно-демократичного спрямування, яких зараз можна нарахувати кілька десятків. Більшість із цих партій є маловідомими та маловпливовими.

Варто зазначити, що в політичній науці національно-демократичні партії називають ще правими, правоцентристськими. Хоча сам термін “праві”, який з’явився під час Французької революції кінця XVIII ст. і позначав у парламенті спочатку прихильників існуючого ладу у Франції, має в наукових колах, принаймні в Україні, неоднакове пояснення. Також його по-різному поєднують із поняттям “національна демократія”. Так, О.Хімченко твердить, що для України праві – ті, хто відкинув радянську дійсність і не сприймає її; ліві – ті, у кого існує постійна ностальгія за радянським минулим. За класичним поділом політичних сил суспільства лівими вважаються ті політичні сили, що прагнуть до радикальних суспільних змін і створення нового прогресивного майбутнього. Правими традиційно вважаються ті, що перешкоджають вищевказаному прагненню. Стосовно українських правих і лівих такий критерій застосовувати безглуздо, тому що тоді лівих варто було б перейменувати в правих і навпаки [26, с.39].

М.Цюрупа та В.Ясинська вважають, що політичні партії правої орієнтації в Україні – це ті, що стоять на сторожі української національної ідеї, української державності, національної демократії [27, с.210]. Для М.Головатого правими є політичні партії, які є прихильниками приватної власності [5, с.76].

Ю.Ключковський пропонує натомість уточнювати приналежність партій національно-демократичного спрямування не просто до правих, а правоцентристських, адже якщо брати до уваги п’ять класичних ідеологій: фашизм, консерватизм (націонал-демократію), лібералізм, соціал-демократію й комунізм, то ліберали є “чистими” центристами, консерватори – правим центром, соціал-демократи – лівим центром, комуністи й фашисти – екстремістськими партіями [9].

О.Мосиук додає уточнення щодо українських та європейських правих. Він зауважує, що для класичної правої ідеології в Україні сьогодні ще немає електоральної бази – сформованого середнього класу. Окрім того, українські праві та правоцентристи істотно відрізняються від європейських. Вони більше схиляються до соціал-демократичних поглядів, оскільки виступають за збільшення частки ВВП, розподіленого через бюджет, за посилення соціального захисту, що абсолютно не характерне для європейських пра-

вих, які виступають за мінімальні податки й за те, щоб громадяни самостійно захищались від ринкової стихії [9].

На думку Б.Кухти та інших, в українських правих партій домінують засади консерватизму, вони виступають за послідовне проведення ринкових реформ в економіці, реформування політичної системи на засадах демократії, обстоюють проєвропейську зовнішньополітичну орієнтацію [13, с.345].

Отже, щодо поняття “праві” в Україні склалися різні підходи до його трактування.

Один із найвідоміших підходів щодо критеріїв поділу політичних партій на праві й ліві, а їх, у свою чергу, на помірковані та екстремістські запропонував італійський політик і політичний філософ Норберто Боббіо у своїй праці “Праві та ліві” (1994). Він запропонував критерієм розмежування правих і лівих вважати різне ставлення до ідеалу рівності, а критерієм розмежування поміркованого та екстремістського крила як серед правих, так і серед лівих – ставлення до свободи. Відповідно до цього політичні партії можна розділити на чотири частини:

- а) крайні ліві – одночасно егалітарні та авторитарні;
- б) лівоцентристські – егалітарні й лібертаристські;
- в) правоцентристські – лібертаристські та антиегалітарні;
- г) крайні праві – одночасно антиліберальні й антиегалітарні [2].

Короткий оксфордський політичний словник твердить, що термін “правий” варіюється з плином часу і його можна зрозуміти лише в конкретному політичному контексті. У розвинених ліберальних демократіях, можливо, більшою мірою, ніж деінде, правих визначали як тих, хто був в опозиції до соціалізму або соціал-демократії. У результаті ідеології й філософії правих політичних партій містили елементи консерватизму, християнської демократії, лібералізму, лібертаріанства й націоналізму, а крайньоправих партій – расизму й фашизму [10, с.545].

Саме в довіднику з політології українського вченого М.Обушного вживаються слова “лівий” і “правий” у тому розумінні, як це прийнято у світовій політології. Він наголошує, що “лівизна” в політиці означає орієнтацію на більшу соціальну рівність, на її досягнення й використання як організаційного чинника, а “правизна” – на меншу соціальну рівність, на більшу соціальну нерівність. До партій правого спрямування політолог відносить в Україні партії націоналістичного й національно-демократичного напрямів або партії “консерватизму”. Головним завданням партій націоналістичного (крайньоправого) спрямування є розбудова незалежності української держави й усе, що пов’язане із цим завданням. Саме державотворчій ідеї вони схильні підпорядковувати інші важелі суспільного буття (економічний, соціальний, духовний), в основу їх ідеології покладено пріоритет прав та інтересів нації над правами й інтересами будь-якої іншої спільноти чи окремої особи. В основу ідеології національно-демократичних (правоцентристських) партій покладено принцип єдності національних та особистих інтересів. Вони вважають, що права і свободи громадян не повинні суперечити правам і свободам народу і нації. Без свободи народу і нації забезпечення прав і свобод громадян неможливі. Тобто націонал-демократи виступають за гармонійну єдність прав і свобод нації та особи [16, с.467–468].

Отже, українську національну демократію або націонал-державництво можна розглядати як синтезуючу ідеологію, суспільно-політичний рух, партійно-політичний напрям. Своїми ідейними витокami вона сягає ще часів Київської Русі та була науково обґрунтована в працях С.Дністрянського, С.Рудницького, В.Старосольського, О.Бочковського, О.Ейхельмана в першій половині ХХ ст. Сучасна українська національна демократія представлена цілою низкою політичних партій, які в політології відносяться до партій національно-демократичного або правого, точніше правоцентристського, спрямування. Вони характеризуються прагненнями розбудувати українську національ-

ну демократичну правову державу й досягнути гармонійної єдності національних і особистісних інтересів.

1. Андрусяк І. Близькість і злиденність української націонал-демократії / І. Андрусяк, Є. Петренко. – К. : Смолоскип, 1999. – 78 с.
2. Боббио Н. Правые и левые [Электронный ресурс] / Н. Боббио. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2003/5/bobbio-pr.html>.
3. Вибори 2006: умови, суб'єкти, наслідки // Національна безпека і оборона. – 2005. – № 10. – С. 21.
4. Грабовський С. Націоналізм і проблема постколоніальної модернізації [Електронний ресурс] / С. Грабовський. – Режим доступу : http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=15973.
5. Головатий М. Ф. Класи і партії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Головатий. – К. : Персонал, 2008. – 144 с.
6. Дашкевич Я. Націоналізм і демократія / Я. Дашкевич // Українські проблеми. – 1994. – № 3. – С. 6–8.
7. Дуцик Д. Націонал-демократи не мають права не зможти / Д. Дуцик // Україна молода. – 2000. – 30 березня. – С. 4.
8. Дуцик Д. Націонал-демократія залишається запитаною [Електронний ресурс] / Д. Дуцик. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/04/10/3871169/>.
9. Європейські та українські права: подібність й відмінність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unpr.ua/ua/bodynews/3353.htm>.
10. Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ. ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К. : Основи, 2005. – 789 с.
11. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) / М. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. – Т. I. – 536 с.
12. Кухта Б. Л. З історії української політичної думки : [текст лекцій : навч. посіб.] / Б. Кухта. – К. : Генеза, 1994. – 368 с. – С. 274–276.
13. Політична наука : словник: категорії, поняття і терміни / Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька [та ін.]. – Львів : Кальварія, 2003. – 500 с.
14. Марич П. Президентські вибори 2010 року обірнуть історію української націонал-демократії [Електронний ресурс] / П. Марич. – Режим доступу : <http://postup.brama.com/usual.php?what=66355>.
15. Націонал-демократія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Национал-демократия>.
16. Обушний М. І. Політологія : довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач ; за ред. М. І. Обушного. – К. : Довіра, 2004. – 599 с.
17. Обушний М. І. Партологія : навч. посіб. / М. І. Обушний, М. В. Примуш, Ю. Р. Шведа ; за ред. М. І. Обушного. – К. : Арістей, 2006. – 432 с.
18. Павлов В. Поступ демократії у світі: український контекст / В. Павлов. – К. : Європа XXI, 2007. – 208 с.
19. Потульницький В. А. Теорія української політології : курс лекцій / В. А. Потульницький. – К. : Либідь, 1993. – 192 с.
20. Потульницький В. А. Нариси з української політології. 1819–1991 / В. А. Потульницький. – К. : Либідь, 1994. – 318 с.
21. Програма Народного Руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nru.org.ua/about/program/>.
22. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? / С. Л. Рудницький ; упоряд., передм. О. І. Щаблія. – Львів : Світ, 1994. – 416 с.
23. Сидоренко Ю. Перспективи української націонал-демократії [Електронний ресурс] / Ю. Сидоренко. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2010/06/8/5116252/>.
24. Стецюк П. Отто Ейхельман / П. Стецюк // Вибори і демократія. – 2006. – № 1. – С. 141–144.
25. Турчин Я. Б. Внесок Отто Ейхельмана в розвиток науки міжнародного права [Електронний ресурс] / Я. Б. Турчин. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/-Soc_Gum/Npchdu/Politology/2009_97/97-4.pdf.
26. Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навч. посіб. / О. Г. Хімченко. – К. : Професіонал, 2006. – 208 с.
27. Цюрупа М. В. Основи сучасної політології : підруч. для студ. вузів / М. В. Цюрупа, В. С. Ясинська. – К. : Кондор, 2009. – С. 190–217.
28. Шведа Ю. Націонал-демократія вмерла [Електронний ресурс] / Ю. Шведа. – Режим доступу : <http://portal.lviv.ua/news/2010/02/22/121124.html>.
29. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної думки) : підручник / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – С. 140–145.
30. Юрій М. В. Політологія [Текст] : підручник / М. В. Юрій. – К. : Дакор, КНТ, 2006. – С. 50–52.

Рассматривается проблема сущности украинской национальной демократии, выясняются идейные истоки, освещается вопрос её научного обоснования.

Ключевые слова: украинская национальная демократия или национал-государственничество, национально-демократические партии Украины, правые, правоцентристы, крайние правые.

This work considers the problem of the Ukrainian national democracy nature. It provides definitions, reveals ideological sources, outlines scientific ground of the Ukrainian national democracy.

Key words: Ukrainian national democracy or national statehood, national-democratic parties of Ukraine, rights, center-rights, extreme rights.

УДК 321.01

ББК 66.1

Михайло Москалюк

І.ФРАНКО Й УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ГАЛИЧИНИ

У статті проаналізовано еволюцію політичних поглядів І.Франка. Звертається увага на специфіку формування національної платформи його політичного світогляду, показано вплив І.Франка на розвиток української політичної думки Галичини другої половини XIX – початку XX ст., його місце та роль у суспільно-політичному житті краю.

Ключові слова: Галичина, українська політична думка, ідейно-політичні течії, політичні партії.

І.Я.Франка, попри його літературну й наукову спадщину (є автором близько 3 тис. праць), по праву можна вважати одним із видатних представників вітчизняної політичної думки. Український учений з діаспори І.Лисяк-Рудницький ототожнював суспільно-політичні погляди І.Франка з ідеологією демократичного народництва [10, с.50]. Вітчизняний політолог В.Потульницький у запропонованій типологізації основних напрямків української політичної думки розглядав постать І.Франка в рамках національно-державницького табору [11, с.226]. Радянське франкознавство однозначно сприймало цього відомого поета, письменника, політичного й громадського діяча піддавстрійської Галичини другої половини XIX – початку XX ст. (хай і з певними застереженнями) як одного з відомих прихильників та пропагандистів марксизму в краї [13, с.5]. Не можна заперечувати й того факту, що політичні погляди І.Франка сформувалися під впливом ідей М.Драгоманова. Разом із тим не варто перебільшувати ані його впливу, ані марксистських чи інших доктрин на політичний світогляд І.Франка. Він був самостійним, оригінальним мислителем, погляди якого протягом життя зазнавали суттєвих еволюційних змін. Власне тому відомий дослідник франкової спадщини Я.Грицак закликає відмовитись від спроб звести його до якогось єдиного “ізму” [2, с.222].

Учені-франкознавці виділяють різні етапи еволюції поглядів І.Франка. Зокрема, Ю.Лаврінченко зупиняється на трьох: перший (70–80-ті рр. XIX ст.) пройшов під знаком М.Драгоманова; другий – спроба незалежної організації українського соціалізму в рамках Радикальної партії (1890–1899 рр.); третій відзначався “боротьбою” з догматизмом соціально декласової інтелігенції, яка розминулася із селянством та спробою оформлення Національно-демократичної партії [9, с.6]. Інший також український учений з діаспори В.Косик характеризує сім періодів в еволюції поглядів І.Франка:

1. Молодечий романтизм (1875–1877 рр.).
2. Захоплення соціалізмом й інтернаціоналізмом (1878–1880 рр.).
3. Перехід від лівого до поміркованого соціалізму та визнання першості національної боротьби (1880–1885 рр.).
4. Після поміркованого соціалізму (1886–1890 рр.).
5. Критика марксизму й національний радикалізм (1890–1895 рр.).
6. Період засудження марксизму й примат національного ідеалу (1895–1906 рр.).
7. Продовження попереднього, але з меншою активністю (1907–1916 рр.) [6, с.497].